بۆکان لە مێژوودا (٣٤٤) **ئەنوەر سوڵتانی**

هەندێک بیرەوەریی خۆم

ئەم کەسایەتییانەی بۆکانم چۆن دیون؟

(بەشی ١٠)

٢٣ و ٢٤. حاجی قاسم کەریمی و میرزا حوسەینی برای

حاجی قاسم کەریمی قارەمانی ڕاپەڕینی ساڵی ١٣٣٢ ی بۆکان دژ بە ئاغاکان یەک لە دەوڵەمەندترین و دەسەڵاتدارترین کەسانی ناو شاری بۆکان بوو. من دژایەتی ئەو و هەندێک لە بازرگان و دووکاندارانی بۆکان لەگەڵ ئاغاکان وەک دژایەتی سەرمایەداریی تازە سەرهەڵداوی شار لەگەڵ فیئودالیزمی ڕەگ وڕیشە داکوتاوی ناوچەکە دەبینم- فیئۆدالیزمی پشت ئەستوور بە هێزی سوپایی عەشیرەتەکان. بۆیەش دەڵێم عەشیرەت، کە ئاغاواتی بەری دێبوکری بە کەڵک وەرگرتن لەو هێزە دەستەمۆ و شەڕکەرە دەیانتوانی و توانیشیان بەگژ ڕاپەڕیوانی ناوشاردا بچنەوە لە حاڵێکدا ئاغاواتی بەری ڕۆژهەڵاتی شار واتە فەیزوڵڵابەگییەکان کە عەشیرەتیان لەپشت نەبوو، نەیانتوانی لەبەرانبەر ڕاپەڕینی گوندنشینەکاندا کە هاوکات و هاوتەریبی ڕاپەڕینەکەی بۆکان بوو، خۆڕابگرن و لە هەندێک گوندی وەک ئاڵبڵاغ و گۆل و یەکشەوە و جامەرد و تیکانتەپە تووشی شکان و هەڵاتن و چۆڵ کردنی ماڵ هاتن و ئەگەر کۆدیتای ٢٨ ی گەلاوێژ و گەڕانەوەی حوکمی شایەتی بەهانایانەوە نەهاتایە، واهەبوو لە گوندەکانی دیکەش مەیدانیان پێ چۆڵ بکرایە.

سەرمایەداریی لاوازی شاری بۆکان کە تازە خەریکی دارەدارە بوو، دەبوایە هەندێک کۆسپ لەسەر ڕێگەی خۆی لابەرێت و هەندێک نەزمی دامەزراوی فیئودالی تێک بدات. گەورەترین گرێ پووچکەیەک کە لەو سەردەمانەدا کێشەی ئاغاوات و دووکاندارانی شاری بۆکان چەقی لەسەر بەستبوو، کێشەی مافی خاوەنایەتی مڵک - بە ماڵ و دووکان و باخ و زەوییەوە، بوو. خاوەن مڵک واتە ئاغاکانی بۆکان لە سەردارەکانەوە تا پەناهی و ئێلخانی زادەکان مافی عەرسە واتە تاپۆی مڵکەکانیان لە دەستی خۆیاندا هێشتبووەوە و خەڵکەکە تەنیا خاوەنی ئەعیانی واتە چوارچێوەی دروستکراوی سەر زەوییەکە بوون. بەو پێیە، ئاغاکان دەیانتوانی لە هەموو قۆناغێکدا داوای خاوەنایەتی عەرسە بکەنەوە و خەڵکەکە لەسەر ماڵ و دووکانیان وەدەر بنێن.

ئەو بارودۆخە لە هەل ومەرجی پەرەئەستێنی سەرمایەدا جێگەی قەبووڵ نییە و سەرمایەدار بۆ گەشە پێدان بە کەسب و کار و بازرگانیی خۆی پێویستی بە قایم بوونی زەویی ژێر پێی خۆی هەیە بۆ ئەوەی دڵنیا بێت کە ئەگەر هات و کاسبییەکەی سەرکەوتوو بوو، ئیتر کەس نەبێت لەدەستی دەربهێنێت و لەسەر مڵک وماڵەکەی دەری بکات.

کێشەی عەرسەی مڵکەکانی بۆکان کێشەیەکی کۆنی چارەسەرنەکراو بوو کە لە پەناهی وەک خاوەنی پێشووی بۆکانەوە بۆ خاوەنە تازەکانی، واتە بنەماڵەی ئێلخانی زادە و موهتەدی، مایەوە و لە بڕگەی ساڵی ١٣٣٢ و حکوومەتی میللی دوکتۆر موسەددیقدا وەک بورکانێک تەقییەوە. خەڵکی شار، کە کێشەیان لەگەڵ ئاغاکان کۆن کەوتبوو، لەژێر کارتێکەریی بەرنامەی چاکسازیی جبهەی میللی و دوکتۆر موسەددیقەوە کە مافی ئاغاوات و خاوەن مڵکی گوندەکانیان لە چوارچێوەی "دەودوو" دا بەربەست دەکرد و دروشمی داکۆکییەکی ڕێژەییان لە مافی ڕەعیەت هەڵگرتبوو، دەرەتانێکی زیاتریان

بۆ دەربڕینی ناڕەزایی لە ئاغاکان بۆ ڕەخسا و بە ڕێبەرایەتی کەسانی وەک حاجی قاسم کەریمی، عەلی میرەبەگ، عەبدوڵڵا ئێرانی و میرزا حەمەڕەئووفی خەیات (حافظ القرآن) دژ بە ئاغاکان ڕاپەڕین.

لێرەدا بڕیار نییە مێژووی ئەو ڕووداوانە بنووسم. چۆنیەتی ڕاپەڕینەکە لە کتێبی بەڵگەنامەیی کاک ڕەحمان محەممەدیان بە ناوی "بۆکان لەمێژوودا" ڕەنگی داوەتەوە و خوێنەر دەتوانێ بۆ زانیاریی زیاتر سەیری ئەو سەرچاوەیە بکات.[2] ئەوەی جێگەی باسی ئەم وتارانەیە بیرەوەریی شەخسی منە لە کەسایەتییەکان.

من "کارخانەی قەند" واتە ئەو کارگایەم لەبیرە کە حاجی قاسم خاوەنی بوو و نیوەڕوان و ئێواران بۆ مەرەخەس بوونی کرێکارەکان ئاژیرێکی دوورودرێژ لێدەدرا کە تا فاسیلەیەکی زۆر دەبیسترا. نازانم کارگاکە چەند کرێکاری هەبوو بەڵام شوێنەکەی هەر ئەو شوێنەی سەر حەوزەگەورە و ڕووبەڕووی "خوڕێنک" بوو کە دواتر بوو بە شوێنی دەرمانخانەی مورادی و دووکانی عەلی حەڵەبی و ڕەستوورانی سەید حەمەدەمینی کەریمی.

حاجی قاسم بە پشت کارگاکەوە لە سەر کۆڵانی ماڵی مامۆستا شێخ حەسەن و دیوار بەدیواری ماڵی سەید عەبدوڵڵای کازمی ماڵێکی دووقاتی دروست کردبوو، کە لە لای سەرەوەی بینایەکە سەعاتێکی گەورە لە ناو دیوارەکەی نەسب کرابوو و کاری دەکرد. چەند مەتر ئەولاتر، لەوبەری کۆڵانەکە و نزیک بە حەمامی کۆنیش دەستەیەک خانووبەرەی هەبوو. ئەوانە لە لایەک، لەلایەکی ترەوە لە کتێبەکەی کاک ڕەحمان دا (بڕوانە پەراوێزی ئەم لاپەڕەیە) کوتراوە لەو ساڵانەدا کە مووسایییەکان بۆکانیان بەجێ هێشت و بەرەو ئیسرائیل وەڕێ کەوتن (١٣٢٨ و ٢٩ واتە ١٩٤٨ ی زایینی)، باس لە فرۆشرانی ماڵی جوولەکەیەک بە حاجی قاسم و حاجی بایزی ئیسماعیلی کراوە (بە شەریکایەتی هەردوولا).

بەو حیسابانەدا دەزانرێت کە حاجی قاسم کەسێکی دەوڵەمەند و دەسەلاتداری ناوشار بووە و ئەو ئازادییانەی بازرگانی و سەقامگیریی سیاسی و ئابووریی ناوشاری بۆ گرنگ بووە. ئاغاکانی بۆکان دوای سەرکەوتنی کۆدیتای نگریسی ٢٨ ی گەلاوێژ کاتێک خانوو وکارگای حاجی قاسمیان ئاگر تێبەردا کە ئەو خۆی دوای شکات و سکاڵاکردن لە ملهوڕیی ئاغاواتی ناوچە لە لای دەوڵەتی موسەددیق، لەتارانەوە گەڕابووەوە تەورێز و بەرەوە بۆکان دەهاتەوە. بەڵام بە بیستنی هەواڵی کۆدیتا، ئیتر نەگەڕایەوە بۆکان و لەڕێگەی ماڵی حاجی سەید عەبدوڵڵا ئەفەندی لە دزەی مەرگەوەڕەوە چوو بۆ باشووری کوردستان و تاساڵی ٢٠٠١ کە لە هەولێر کۆچی دوایی کرد، هەرگیز نەگەڕایەوە بۆکان.

من هیچ بیرەوەرییەکی شەخسیم لە حاجی قاسم نییە و تەنیا وەک تارماییەک لەبەرچاومە کە کەسێکی کورتەباڵا و زیت و زیندوو بوو. بەڵام ئەو ڕۆژەی جەژنی قوربانەم باش لەبیرە کە باب نۆکەری ئاغاکان دوو ماڵ و کارگاکەی ئەو و ماڵی نەمر عەلی میرەبەگیان ئاگر تێبەردا. من منداڵ و لە ماڵی حاجی حەمەساڵحی محەممەدی بووم کە گڕی ئاگرەکان بەرز بووەوە و کەم و زۆر لە هەموو شوێنێکی شارەوە دەبینران، ئێمەی منداڵیش لە سەربانەوە سەیرمان دەکردن.

ئەگەر حاجی قاسمم باش لەبیر نییە، بەڵام میرزا حوسەینی براچکۆلەیم بە باشی لەبیرە. میرزا حوسەین مامۆستای قوتابخانە بوو لە بۆکان. من لە ساڵی ١٣٢٩ دا چوومە قوتابخانە. ئەودەم پۆلێک هەبوو پێش پۆلی یەکەم، کە منداڵ ساڵێک لەوێدا دەیانخوێند و پاشان دەچوونە پۆلی یەکەم، بەو پۆلەیان دەگوت "تەهییە". پۆلی تەهییە دوای ئێمە هەڵگیرا و نەما بەڵام لە ساڵانێکی درەنگتردا سەرلەنوێ ئەمجار بە

---

[2] بڕوانە: ڕەحمان محەممەدیان؛ *"بۆکان لە سەدەی بیستەمدا- کۆمەڵەی ٨١ بەڵگەنامە"* ؛ پەخشانگای کۆڵەپشتی، تاران ١٣٨٩، ل٨٩ تا ١٦٣

ناوێکی تازەوە دامەزرایەوە؛ وشەی عەرەبی "تهیە" گۆڕا و بوو بە "ئامادەگی" فارسی بەڵام بیرۆکەکەی هەر هەمان بیرۆکەی ڕاهێنان و ئامادە کردنی منداڵ بوو لە تەمەنی پێش قوتابخانە دا.

میرزا حوسەین لەو پۆلی تەهییەیەدا مامۆستام بوو و من بیرەوەری شیرین و پڕ ڕێز و خۆشەویستیم لێی هەیە. دوای کۆدیتای ٢٨ ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢، میرزا حوسەینیش بۆکانی بەجێ هێشت و ئیتر نەمزانی لەکوێ گیرسایەوە.

یادی هەردوکیان و ژن و منداڵ و کەس وکاری ئاوارەیان بەخێر بێت!